

Ferişteođlu Mehmed b. Abdüllatif

Bahrü'l-Hikem

Hikmetler Denizi

Karşılaştırmalı İnceleme

Metin - Sözlük - Tıpkıbasım

Yazar

Mevlüt Erdem

ISBN: 978-605-2233-67-2

Aralık, 2019 / Ankara

100 Adet

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 332

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Oğuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

*Rahmetli babam
Hasan Ali Erdem'in anısına...*

Mevlüt Erdem

1970 yılında Denizli'nin Acıpayam ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Acıpayam'da tamamladı. 1989 yılında Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Aynı üniversitede 1994 yılında Eski Türk Edebiyatı ana bilim dalında yüksek lisansını tamamladı. 1993 yılında YÖK'ün açmış olduğu sınavı kazanarak Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi adına İngiltere'de Manchester Üniversitesi'nde lisansüstü çalışmalarına başladı. Bu üniversitenin Dilbilimi bölümünde 1996 yılında yüksek lisansını, Ortadoğu Çalışmaları Bölümü'nde 2000 yılında doktora programını tamamladı. Manchester Üniversitesi'nde 1997-2000 yılları arasında Türkçe dersleri verdi. 2001 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyatı Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne Yrd. Doç. Dr. olarak atandı. 2007-2008'de Güney Kore'de Pusan Yabancı Araştırmaları Üniversitesinde Türkçe dersleri verdi. 2011 yılında üç ay Indiana Üniversitesinde (ABD) araştırma için bulundu. 2013 yılında Hacettepe Üniversitesine geçiş yaptı. Halen Hacettepe Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünde çalışmalarına devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
KISALTMALAR ve SİMGELER.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Tarihsel dilbilim ve konuları.....	11
1.2. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi.....	13
1.3. Bahrû'l-Hikem.....	15
Feriştetoğlu Mehmed b. Abdüllatif'in Eserleri.....	16
Eserin nüshaları.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

DİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Yazım.....	21
2.1.1. Ünlülerin yazımı.....	21
2.1.2. Ünsüzlerin yazımı.....	22
2.1.3. Yanlış yazımlar.....	25
2.2. Ses Bilgisi.....	25
2.2.1. Ünlüler.....	25
2.2.2. Ünsüzler.....	29
2.2.3. Ötümlüleşme.....	31
2.2.4. İkiz ünsüz.....	32
2.3. Biçimbilgisi.....	32
2.3.1. Yapım ekleri.....	32
2.3.2. İsimler ve isim çekimi.....	38
2.3.3. İsimlerde soru.....	43
2.3.4. İsimlerde olumsuzluk.....	43
2.3.5. Sıfatlar.....	45
2.3.6. Zamirler.....	45
2.3.7. Zarflar.....	46
2.3.8. Fiil çekimi.....	47

2.3.9. Ek-fiilin geniş zaman çekimi	52
2.3.10. Fiilimsiler	53
2.3.11. Fiil çatısı	58
2.3.12. Edatlar	60
2.3.13. Bağlaçlar	61
2.4. Sözdizimi	63
2.4.1. Tamlamalar	63
2.4.2. Şartlı cümle	65
2.4.3. Fiilimsiler ve özneleri	65
2.4.4. Fiil ve unsurları	65
2.4.5. -sUn için	68
2.4.6. Ki / kim	69
2.4.7. Çün / Çünkü	73
2.4.8. Kaçan	74
2.4.9. Cümle öğelerinin sırası	74
2.5. Söz varlığı	76
2.6. Sonuç	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM METİN

Metnin kuruluşu hakkında	83
Bahrü'l-Hikem	85
Fihristü'l-Kitâb	86
El-meclisü'l-evvel	87
El meclisü's-şâni	261
Ve ammâ fazîlet-i (3) <i>eyyâm-ı 'aşr-ı zi'l-hicce</i>	276
Fezâyil-i 'Âşürâ	284
Fazîlet-i Yevm-i Cum'a	285
El-Meclisü's-Şâliş	289
Sonnotlar	304
SÖZLÜK	321
KAYNAKLAR	335
Örneklerin Alındığı Eserler	335
Diğer Kaynaklar	336
TIPKIBASIM	343
Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları (Demirbaş no: H. 1237)	

ÖNSÖZ

Eski Anadolu Türkçesi ve devamı olan Osmanlı Türkçesi birçok açıdan karışık bir yapıya sahiptir. Bir taraftan Batı Türkçesinde meydana gelen doğal değişimler diğer taraftan Arapça ve Farsçanın hem söz varlığı hem de gramatikal etkisi Türkçede zamanla farklı dil seviyeleri meydana getirmiştir. Ferišteoğlu Mehmed b. Abdülatif tarafından yazılan, ahlakî bir nitelik taşıyan ve II. Murat adına kaleme alınan *Baħrũ'l-Ĥikem* bu etkileri bünyesinde barındırır. Eser, Eski Anadolu Türkçesinin en belirgin biçimbilgisel özelliklerini yansıtırken söz varlığı açısından Arapça ve Farsçanın yoğun etkisi altındadır. Eserde zaman zaman doğrudan tercüme yönteminin de tercih edilmesi, Türkçede görülmeyen cümle tiplerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bu çalışma Ferišteoğlu Mehmed b. Abdülatif'in yazdığı *Baħrũ'l-Ĥikem*'i Türkoloji çalışmalarına kazandırmaktır. Çalışmanın birinci bölümünde kısaca tarihsel dilbilimin konuları, Eski Anadolu Türkçesinin dönemleri ve *Baħrũ'l-Ĥikem* hakkında bilgi verilmiştir. İnceleme bölümünde ise *Baħrũ'l-Ĥikem*'in yazımı, sesbilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi ve söz varlığı üzerinde durulmuştur. Özellikle biçimbilgisi ve sözdizimi bölümlerinde *Baħrũ'l-Ĥikem*'de görülen bazı önemli özellikler, diğer Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi eserlerindeki kullanımlarla karşılaştırılarak bir dönem grameri oluşturulmaya çalışılmıştır. İnceleme bölümünden sonra metin verilmiştir. Metnin Türkçe söz varlığını içeren kısa bir sözlük de eserin sonuna eklenmiştir. En son bölüm eserin tıpkıbasımını içermektedir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin yardımını gördüm. Eserin hazırlanışında engin dil tecrübesi ve becerisiyle Arapça, Farsça bölümlerin ve eserin sorunlu yerlerinin çözümlenmesinde her zaman büyük katkıları olan değerli meslektaşım ve arkadaşım İbrahim Kaya'ya çok şey borçluyum. Bu çalışma sırasında Emine Yılmaz, Nurettin Demir'in önemli katkıları oldu. Kitaba tıpkıbasım bölümünün de eklenmesi fikrini Erkan Salan verdi. Kendilerine sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Eşim eserin hazırlanışı sırasında daima bana destek oldu. Zaman zaman büyük oğlum Hasan Ali, basılmış bir kitabı göstererek “Baba, senin kitabın da bu kitaplar gibi mi olacak?” sorusuyla beni azimlendirdi. Küçük oğlum Efehan da bu eserin hazırlanışı sırasında beni *Bahrü'l-Hikem*'in dünyasından koparıp hayata döndürdü. Her şeyin çalışmaktan ibaret olmadığını hatırlatan Hasan Ali ve Efehan'ı gözlerinden öpüyorum.

Kasım 2019 / Ankara